

РОЗДІЛ V. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 371.311+784.6

Л. А. Бірюкова

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

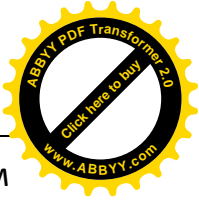
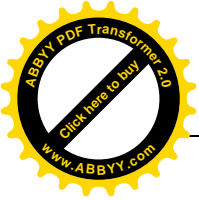
Стаття присвячена теоретичним аспектам проблеми організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах освіти. Автор аналізує поняття «самостійна робота»; робить спробу обґрунтувати інноваційні підходи до її активізації. У статті уточнюється сутність самостійної роботи студентів та її зміст; розглядаються теоретичні підходи до організації самостійної роботи студентів.

Ключові слова: самостійна робота, навчальний процес, організація самостійної роботи, студент.

Постановка проблеми. Підготовка вчителя музики вимагає організації навчального процесу, тісно пов'язаного з розробленням науково-методичних основ педагогічної діяльності відповідно до уподобань студентів та потреб школи (А. Козир). Однак питання виявлення шляхів організації самостійної роботи студентів у системі вищої музично-педагогічної освіти ще не знайшли свого остаточного вирішення і належить до сфери актуальних завдань дослідників. Організація цієї форми індивідуальної і колективної діяльності повинна здійснюватися з опорою на методологічні і методичні основи теорії та практики навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Значущість обраної проблеми на сучасному етапі не викликає сумніву, хоч на сьогодні вона не знайшла остаточного вирішення. Разом з тим у літературі висвітлені окремі аспекти, які стосуються шляхів удосконалення змістовно-структурної організації самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі. Дослідники вважають, що від успішності адаптації студентів до цієї форми навчальної діяльності багато в чому залежить їх подальша професійна кар'єра і особистісний розвиток (О. Єременко, А. Молібог, М. Фіцула, О. Юхно); крім того, узагальнення сутнісних складових самостійної роботи стане потужним фактором спрямування самостійних зусиль студентів, розвитку їх пізнавальної мотивації і самостійної активності (В. Лозова, О. Рогова, І. Радченко, В. Оконь та інші).

Мета статті – висвітлити провідні теоретичні позиції щодо організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах освіти; обґрунтувати принципові підходи її активізації.

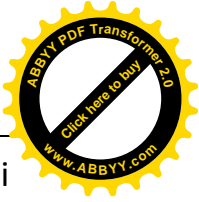
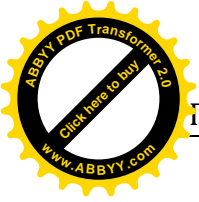
Виклад основного матеріалу. В системі вищої освіти вирішальним фактором активізації навчальної діяльності майбутніх фахівців є розвиток їх здатності до самостійної роботи. У процесі самостійної роботи студент «Засвоює необхідні знання, оволодіває вміннями і навичками, навчається планомірно, систематично працювати, мислити, формує свій стиль розумової діяльності [...] й організує свою діяльність відповідно до поставлених завдань [8, 62]».

Цілеспрямований розгляд науково-методичної літератури дозволив з'ясувати, що «самостійна робота студента – це різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності, які здійснюються на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [8, 24]».

Необхідно зазначити, що теорія самостійної роботи збагачується новими положеннями і фактами. В сучасній філософській, психологічній, дидактичній і методичній літературі розглядаються різні аспекти самостійної роботи студентів. Однак поряд з цим у розв'язанні деяких питань спостерігаються значні труднощі.

Поняття «самостійна робота» багатогранне, тому цілком природно, що воно не одержало єдиного тлумачення в педагогічній літературі. Значний внесок у теорію і практику розвитку самостійності у процесі навчання внесли дослідження В. Буряка, Е. Голанта, Б. Єсіпова, М. Махмутова, П. Підкасистого, А. Усової. Самостійна робота як засіб активізації та оптимізації учіння в останні десятиліття досліджувалась в працях Л. Арістової, Ю. Бабанського, В. Буряка, М. Данилова, Б. Єсіпова, І. Лернера, В. Лозової, М. Махмутова, В. Онищука, П. Підкасистого, О. Савченко, М. Скаткіна, І. Харламова, Т. Шамової та інших.

У працях, присвячених навчанню самостійної роботи в середній школі (Ю. Бабанова, В. Буряк, Л. Вяткін, В. Дайрі, В. Єсіпов, Л. Жарова, Р. Міхельсон, П. Підкасистий та ін.), це поняття розглядається як форма організації навчальної діяльності, як метод, засіб навчання, як вид навчальної діяльності. Найбільш вдалим, де всебічно розглядаються різні аспекти самостійної роботи є визначення Л. Вяткіна. На його думку, самостійна робота це *вид діяльності при якому в умовах систематичного зменшення прямої допомоги виконуються навчальні завдання, що сприяють свідомому засвоєнню знань, умінь і навичок [3, 8]*.

Аналіз вищезазначених публікацій дозволяє відмітити наступні основні положення, які стосуються організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах, а саме:

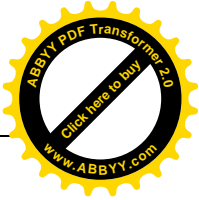
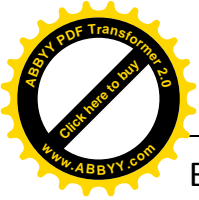
– самостійна робота визначається більшістю дослідників як вид пізнавальної діяльності на уроці і вдома; її виконання здійснюється за завданням учителя, але без його особистої участі;

– самостійна робота сприяє формуванню таких важливих рис особистості, як самостійність, пізнавальна активність, творче відношення до праці та ін.;

– під час самостійної роботи мета кожного завдання повинна бути усвідомлена, тобто для її виконання студенти мають спиратися на свої знання, предметні уміння, досвід у вивченні даної дисципліни, а також уміння користуватися засобами навчання;

– спроможність студентів до самостійної роботи передбачає наявність низькі загальноосвітніх умінь, що сприяють її раціональній організації, а саме: уміння планувати навчальну роботу, ставити задачі, знаходити головні, контролювати виконання завдань, вносити корективи, аналізувати загальні підсумки роботи, порівнювати результати роботи, виявляти причини відхилень і намічати шляхи їхнього усунення у подальшому [2, 175–176].

Дослідники, що займаються даною проблемою стосовно до вищої школи (С. Архангельський, М. Гарунов, Е. Голант, Б. Йоганзен, С. Зинов'єв, А. Молибог, Р. Нимазов, П. Підкасистий та ін.), вкладають у термін «самостійна робота» різне значення. Так, поняття «самостійна робота» трактується як *самостійний пошук* необхідної інформації, придбання знань, їх використання для рішення навчальних, наукових і професійних задач (С. Архангельський); як *діяльність*, що складається з багатьох елементів: творчого сприйняття й осмислення навчального матеріалу в ході лекції, підготовки до занять, до іспитів, до заліків, виконання курсових і дипломних робіт (А. Молибог); як *різноманітні види* індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів на заняттях або у позааудиторний час без прямого керівництва, але під спостереженням викладача (Р. Нимазов). У вищій школі організація самостійної роботи розглядається як система заходів для виховання активності і самостійності рис особистості, надбання умінь і навичок раціонально добувати корисну інформацію (Б. Йоганзен). Самостійна робота розуміється як система організації педагогічних умов, що забезпечує управління навчальною діяльністю у відсутності викладача (В. Граф, І. Ільясов,

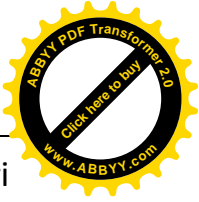
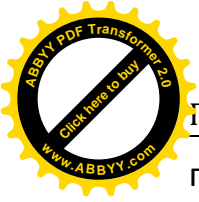

В. Ляудис), ототожнюється із самоосвітою (С. Зинов'єв).

Можна привести й інші приклади, що демонструють неоднозначність тлумачення терміну «самостійна робота студентів» та різні підходи до визначення способів її організації. Так, Р. Срода під самостійною роботою учнів розуміє діяльність, що виявляє максимум активності, творчості, Б. Єсипов інтерпретує поняття як роботу, що виконується без участі викладача, але за його завданням у спеціально наданий для цього час, як результат розумових або фізичних (або тих і інших разом) дій [5, 15]. При цьому автор виділяє одну з ознак самостійної роботи – розумові і фізичні дії учнів. У визначенні також уточнюється роль учителя в організації самостійної роботи, його особиста участь. Однак автор не виокремлює таку ознаку самостійної роботи як творчу діяльність учня, не конкретизує, який вид зусилля має виявлятися при виконанні самостійної роботи. Л. Алексашина додає, що самостійна робота сприяє досягненню поставленої мети, проявленню розумових зусиль у різних формах (усна відповідь, графічна побудова, опис дослідів, запис результатів вимірів, розрахунки, висновки з дослідів і т.д.), здійсненню контролю з боку викладача [1, 5; 8, 79].

Важливим показником, що багато в чому прояснює сутність і специфіку самостійної роботи, є *самодіяльність* (Л. Алексашина, В. Лозова). На думку вчених, ознаками самодіяльності є відсутність допомоги з боку викладача, усвідомлення мети роботи, розумова, емоційна, вольова активність, прагнення до нових знань та ін. В. Лозова визначає активність як рису особистості, що проявляється в її ставленні до пізнавальної діяльності [7, 25]. Звернувши увагу на складний, інтегральний характер названої категорії, її тісний зв'язок з метою, мотивами, вольовою та емоційною сферами особистості, специфікою її діяльності, В. Лозова наголошує на тому, що активність передбачає певний психологічний стан суб'єкта, що виникає на основі потреб, мотивів, інтересів, які сприяють визначенню мети. Активність породжується при цьому суперечностями як внутрішніми, так і зовнішніми [8, 25]. А. Петров підкреслює значення оцінювання суб'єктом виконаної самостійної роботи [8, 90].

П. Підкасистий вважає, що самостійна робота у вищій школі є специфічним педагогічним засобом організації і управління самостійною діяльністю в навчальному процесі [4, 31]. На його думку, самостійна робота, з одного боку, являє собою навчальне завдання (тобто об'єкт діяльності студента, запропонований викладачем або програмованим

посібником) з іншого боку – форму прояву визначеного способу діяльності в процесі виконання відповідного навчального завдання. М. Гарунов під самостійною роботою розуміє виконання різноманітних завдань навчального, виробничого, дослідницького і самоосвітнього характеру, що виступають як засіб засвоєння системи професійних знань, способів пізнавальної і професійної діяльності, формування навичок і умінь творчої діяльності і професійної майстерності [4, 45].

На думку М. Гарунова і П. Підкасистого, самостійній роботі студентів властиві наступні характеристики:

- *необхідний обсяг і рівень знань, навичок і умінь для рішення пізнавальних задач;*

- *психологічна установка на систематичне поповнення своїх знань і відпрацювання умінь орієнтуватися в потоці наукової інформації;*

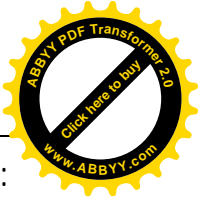
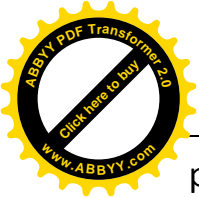
- *самоорганізація, що узагальнюється в оволодінні методами професійної діяльності, пізнання і спілкування;*

- *педагогічне управління самостійною пізнавальною і науково-виробничою діяльністю, що узагальнюється в процесі професійного самовизначення [4, 157].*

Як видно з наведених вище визначень, самостійна робота розглядається, з одного боку, як вид діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес, як основа самоосвіти, поштовх до подальшого підвищення кваліфікації, а з іншого боку – як система заходів або педагогічних умов, що забезпечують управління самостійною діяльністю студентів.

На нашу думку, самостійна робота може розглядатися як один з видів пізнавальної діяльності, спрямованої на загальноосвітню і спеціальну підготовку студентів, керовану викладачем. Але найбільш важливим в нашому науковому дослідженні стосовно самостійної роботи студентів ми вважаємо визначення самостійної роботи М. Фіцулою [8, 203].

Наукова організація праці студента в самому загальному виді складається з одержання достатніх відомостей про можливості вибору діяльності, постановки цілей, розподілу часу, оволодіння системою найбільш ефективних прийомів та ін. Організація самостійної роботи як компонент наукової організації праці у вузі регулюється за визначеними принципами, а її успішність забезпечується деякими факторами, що впливають на навчальний процес. Підкреслюючи значення самостійної

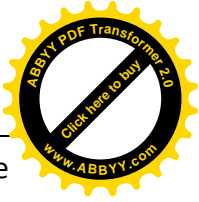
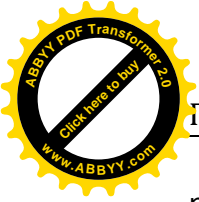
роботи у навчальному процесі А. Молибог указує на такі принципи: а) регламентація самостійних завдань за обсягом і за часом; б) забезпечення умов управління самостійною роботою студентів. Учений виділяє дві групи факторів: організаційні і методичні. Група організаційних факторів включає бюджет часу, навчальну літературу й учбово-лабораторну базу, методичний фактор містить планування, навчання методам і управління самостійною роботою студентів [6]. Визначені фактори об'єднані у великі різнопланові групи, що охоплюють різні сторони організації самостійної роботи студентів. На нашу думку, заслуговують уваги особисті фактори, що забезпечують ефективну організацію самостійної роботи студентів.

Висновки. На підставі викладеного матеріалу можна стверджувати про необхідність та доцільність дослідження даної проблеми. Висвітлення основних теоретичних позицій щодо здійснення самостійної роботи дає можливість зробити наступні узагальнення, а саме:

- самостійна робота має здійснюватися студентами як пізнавальна діяльність;
- самостійна робота має стати засобом виховання таких особистісних якостей, як самостійність, активність, формувати творче відношення до отриманої інформації;
- самостійна робота студентів повинна бути організованою та здійснюватися під опосередкованим керуванням викладача;
- самостійна робота у вищій школі - педагогічний засіб організації і управління самостійною діяльністю в навчальному процесі;
- самостійна робота включає постановку цілей, завдань, планування та оцінка навчальної діяльності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексашкина Л. Н. Самостоятельная работа школьников при изучении новейшей истории : кн. для учителя / Л. Н. Алексашкина. – М. : Просвещение, 1988. – 128 с.
2. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.
3. Вяткин Л. Г. Самостоятельная работа учащихся на уроке / Л. Г. Вяткин. – Саратов : Изд-во Сарат ун-та, 1978. – 208 с.
4. Гарунов М. Г. Самостоятельная работа студентов / М. Г. Гарунов, П. И. Пидкасистый. – М. : Знание, 1978. – 128 с.
5. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках / Б. П. Есипов. – М. : Учпедгиз, 1961. – 239 с.
6. Молибог А. Г. Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе / А. Г. Молибог. – Минск : Высшая шк., 1975.

7. Петров В. Самостоятельная познавательная деятельность в системе развивающего обучения / В. Петров, Л. В. Цулая, О. П. Петрова // Вестник ЧГПУ. – 2000. – №4. – С. 89–95.

8. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / М. М. Фіцула. – [2-ге вид., доп.]. – К. : Академвидав, 2010 – 456 с.

РЕЗЮМЕ

Л. А. Бирюкова. Организация самостоятельной работы студентов: теоретический аспект.

Статья посвящена теоретическим аспектам проблемы организации самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях. Автор анализирует понятие «самостоятельная работа»; делает попытку обосновать инновационные подходы к ее активизации. В статье уточняется сущность самостоятельной работы студентов и ее содержание; рассматриваются теоретические подходы к организации самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, учебный процесс, организация самостоятельной работы, студент.

SUMMARY

L. Biryukova. Organization of independent work of students: theoretical aspect.

The article is devoted the theoretical aspects of problem of organization of independent work of students in higher educational establishments of education. An author analyses a concept «independent work»; gives it a shot to ground of principle going near its activation. Essence of independent work of students and its maintenance is specified in the article; the theoretical going is examined near organization of independent work of students.

Key words: independent work, educational process, organization of independent work, student.

УДК 378:94

Т. М. Горохівська

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ У НОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті досліджено підвищення якості підготовки спеціалістів. Розглянуто поняття інформаційної культури, функції та умови її освоєння у процесі вивчення фахових дисциплін. Визначено особливості формування інформаційної культури майбутніх учителів історії, спрямованої на розвиток професійної, інтелектуальної і творчої активності працівників освітньої галузі.

Ключові слова: культура, інформація, інформаційна культура, інноваційна освітня діяльність, історична освіта, фахова підготовка, майбутній учитель історії, умови освоєння інформаційної культури.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України виняткового значення набуває підготовка висококваліфікованих педагогів, здатних самостійно і творчо мислити. Проблема створення соціально активної особистості, здатної до примноження матеріальних і духовних скарбів суспільства, надзвичайно актуальна.

Підготовка педагогічних кадрів, зокрема майбутніх учителів історії, на тлі змін, що відбуваються в суспільстві, є недостатньою. Педагогічна освіта